

ГАРМОНІЗАЦІЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМОДІЙ У НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМ'ЯХ

Михайленко Л. М.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології

Мелітопольського державного педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького

Каткова Т. А.

старити вуюіадач кафедри психології

Мелітопольського державного педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь, Україна

У статті на основі теоретичного аналізу узагальнено проблеми виховання дітей в сім'ї, де закладаються основи фізичного, інтелектуального й морально-го розвитку дитини, формуються громадянські почуття, світогляд, естетичні смаки. Особистий приклад батьків, їх ставлення до праці, громадського життя, принципів, чесність, доброта і чуйність, бережливість, простота і скромність є для дитини взірцем для наслідування. Всі інші соціальні інститути включаються у виховний процес значно пізніше, коли формування основних рис характеру дитини вже започатковано. Тому в сучасних умовах України саме сім'ї надається пріоритетного значення.

Внаслідок деформації основних функцій сім'ї, що спостерігається в останні роки, помітно збільшується кількість неблагополучних сімей, розлучень, овдовіння та поширення позашлюбного материнства, розвивається тенденція до зростання питомої ваги неповних сімей, у яких виховується близько 1,5 млн. дітей та кількості бездомних, безпритульних дітей - дітей вулиці. За даними статистичних досліджень, 30,0% з них мають батьків, які зловживають алкоголем, наркотиками, ведуть аморальний спосіб життя, в силу суб'єктивних та об'єктивних причин не можуть повноцінно виконувати функції покладені на них суспільством [2].

Під неблагополучними сім'ями ми розуміємо «сім'ї, які повністю або частково втратили свої виховні можливості в силу тих чи інших причин, в результаті чого в цих сім'ях об'єктивно чи суб'єктивно складаються несприятливі умови для виховання дитини» [1, с 8]. У соціологічній, демографічній, психолого-педагогічній літературі найчастіше виділяють такі типи неблагополучних сімей: неповні, конфліктні, сім'ї алкоголіків, сім'ї з низьким морально-культурним рівнем батьків і так звані «зовні благополучні» сім'ї.

У неблагополучній сім'ї спостерігається стан психічної дестабілізації всіх її членів, порушується почуття психічної рівноваги, між дорослими часто виникають гострі конфлікти, які ускладнюють процес виховання дітей. Особливо ускладнюється цей процес в період вступу дітей у підлітковий вік, коли різко

(Я-концепції), здатність бути собою, відчуття зовнішньої та внутрішньої СРГ, боди, визнання безумовної цінності учня та іншої людини.

Особливою формою прояву духовного «Я» педагога є здатність до самопожертви, що в особливий спосіб засвідчує моральний обов'язок людини. Духовне і моральне самоствердження, самовираження забезпечує загальну оптимістичну спрямованість життя до досконалості, гармонії, універсальності особистості, актуальності віри, надії, любові, мудрості, реалізації тенденції бути [5, с. 74]

Концепція особистості педагога, що базується на духовній парадигмі значно розширює простір детермінації особистісних та психічних феноменів, враховуючи вплив на них духовного чинника. З огляду на це, здатності педагога, модель, професіограма педагогічної діяльності загалом повинні апелювати до позитивних змін у розумінні змісту вчительської професії та її професійних ресурсів.

Отже, духовна парадигма орієнтує психологічну науку на пошук нових методологічних, теоретичних і практичних ресурсів у підготовці фахівців педагогічних закладів до майбутньої педагогічної діяльності та гармонійного функціонування у ній особистісного та професійного. А це позбавить педагога професійних деформацій та емоційного вигорання і відновить педагогічну творчість.

Література:

1. Боришевський М.И. Духовність як міра довершеності особистості / М. И. Боришевський //Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка - Т. 8. - Вип. 6. - К., 2006. - С. 26-31.
2. Елкінз Д. Психотерпія і духовність на шляху до теорії душі / Д. Елкінз // Гуманістична психологія: антологія: в 3 т.: навч. посіб. - Т. 2: Психологія і духовність (Світоглядні аспекти гуманістично зорієнтованих напрямів у сучасній західній психології) / упряд.: Г. Балл, Р. Трач. - К.: Універ. Вид.-во «ПУЛЬСАРИ», 2005. - С 100-116.
3. Москалець В.П. Психологічний зміст духовності і духовність мистецтва / В.П. Москалець // Ментальність, Духовність. Саморозвиток особистості. - Ч. I. - Р. III. - К., 1994. - С.284-286.
4. Савчин М. В. Здатності особистості: монографія / Мирослав Савчин. - К.: ВЦ «Академія», 2016. - 228 с - (Серія «Монограф»).
5. Савчин М.В. Духовна парадигма психології: монографія / Мирослав Савчин. - К.: Академвидав, 2013. - 252 с - (Серія «Монограф»).
6. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. - К.: Либідь, 2003. - 376 с
7. Ясперс П. Психологія світоглядів / К. Ясперс; пер. з нім. - К.: Юнівер.

загострюється їх реакція на всі події, що відбуваються в сім'ї, в результаті чого підвищується ймовірність асоціальної поведінки дітей.

Неблагополучна сім'я характеризується зміщенням окремих функцій. Помітно знижуються економічна і виховна функції, зменшується можливість задоволення духовних і матеріальних потреб, змінюється організація змістовного дозвілля і, що особливо важливо, не задовольняються у достатній мірі психо-соціальні потреби. Внаслідок порушення емоційного зв'язку з батьками дитина у такій сім'ї втрачає почуття безпеки. Це ставить перед школою, педагогами, психологічною службою освіти питання надання кваліфікованої допомоги неблагополучним сім'ям з урахуванням соціально-економічної і психолого-педагогічної ситуації розвитку кожної такої сім'ї, індивідуально-психологічних особливостей дитини, педагогічної культури батьків тощо.

У вирішенні проблеми гармонізації міжособистісних взаємодій у неблагополучній сім'ї велику роль має практичний психолог. Незважаючи на деякі успіхи у здійсненні національної політики освіти і виховання дітей і молоді, незадовільною залишається традиційна робота школи і психолога з неблагополучними сім'ями. Її причини, головним чином, можна характеризувати за зовнішніми та внутрішніми ознаками. Зовнішні причини: незадовільне соціально-економічне становище та морально-правовий статус сім'ї в суспільстві, безробіття і низький життєвий рівень сім'ї та недостатня розробленість проблеми взаємодії школи з сім'єю. Внутрішні причини: низька психолого-педагогічна культура й підготовка батьків до виховання дітей в сім'ї; втрата кращих традицій, ціннісних орієнтацій і мотивів виховання дітей у сім'ї та погіршення соціально-психологічних умов виховання.

Одним з перших науковців, який став використовувати термін «сімейне неблагополуччя», був В.Сухомлинський. Ви зазначав, що сімейні конфлікти, ненормальні відносини між членами сім'ї призводять до розлучення і, як результат, - важкі діти, трагедія для дітей і батьків. Діти, які виростають у неблагополучних сім'ях, як правило, стають важкими у вихованні, бо погіршуються умови їхнього морального розвитку в сім'ї, їм не вистачає батьківської турботи, тепла і ласки [3].

Основні теоретичні та методологічні наукові напрями цієї проблеми відображені в працях І. Беха, О. Богданової, В. Бондаревської, В. Білоусової, М. Болдирева, Л. Виготського, О. Киричука, В. Коротова, Г. Костюка, С. Максименка, І. Синиці, Б. Ступарика, В. Сухомлинського, М. Шиловой та й.

Проблема гармонізації взаємодії між батьками, батьками і дітьми розглянуто у дослідженнях Т. Алексеєнко, М. Боришевського, Н. Ватугіної, А. Дьяконової, Б. Кобзаря, В. Кравця, О. Савченко, В. Сенько, Н. Шевченко та ін.; взаємодію школи, сім'ї і громадськості в системі педагогічної освіти батьків розглянуто в працях А. Бадаляна, В. Бочарової, І. Гребеннікова, С. Гончаренка, В. Кіма, Т. Кравченко, В. Панка, В. Постоного, Н. Стрельнкової.

У процесі розробки підходів до вивчення можливостей гармонізації міжособистісних взаємодій у неблагополучних сім'ях ми виходили з наукових положень філософів, соціологів, психологів, педагогів, які висвітлюють проблеми

взаємовідносин у сім'ї, методи дослідження сім'ї В. Афанасьєвої, Л. Буєвої, до. Буянова, Т. Титаренко, А. Харчева, Л. Чуйко.

Як показали наші дослідження довготривале перебування дітей в умовах комплексу несприятливих обставин життєдіяльності неблагополучної сім'ї викликає у поведінці дитини глибокі зміни. Виявлені недоліки у задоволенні і формуванні важливих соціальних потреб особистості часто ведуть до неадекватного усвідомлення дітьми навколишньої соціальної сфери, руйнування віри в ідеал, закріплюють нереальні соціальні установки, сприяють появі комплексів неповноцінності, відчуженості. Важливий фактор, який негативно впливає на виховання дітей з неблагополучних сімей - це відсутність необхідної позитивної емоційної атмосфери, а також відсутність єдності вимог сім'ї і школи до дитини, безконтрольність з боку батьків за успішність та поведінку дітей; надмірна батьківська любов і суворість у вихованні, неврахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей дитини у процесі сімейного виховання та ін. У неблагополучних сім'ях часто разом з об'єктивними факторами існують і суб'єктивні: іноді у них дитина стає предметом підвищеної опіки і надмірна увага батьків може привести до сформованості у неї егоїстичних звичок, стати причиною неблагополуччя.

Нами встановлено, що найбільш важливими умовами підвищення ефективності діяльності вчителя, шкільного психолога у роботі з батьками та дітьми з неблагополучних сімей є: створення педагогічно доцільних взаємовідносин у сім'ї; взаємодія школи, вчителя початкових класів, практичного психолога з неблагополучними сім'ями з метою надання допомоги таким сім'ям у вихованні дітей; залучення батьків у процес самовиховання і самовдосконалення; надання психологічної, організаційно-методичної допомоги вчителям початкових класів у проведенні позакласних заходів. Найбільш важливими факторами створення у неблагополучній сім'ї педагогічно доцільних взаємовідносин є: створення батьками сприятливих умов для життєдіяльності сім'ї; подолання негативних наслідків порушених сімейних відносин; збереження і подальша організація покращення психологічного мікроклімату сім'ї; зростання значимості особистого прикладу батьків; формування у дітей позитивного ідеалу дорослого; розумне співвідношення любові і суворості; намагання уникнути сімейних конфліктів.

У ході експерименту як масові, так і індивідуальні форми роботи з різними типами неблагополучних сімей показали ефективність їх застосування у комплексі методів і прийомів діяльності практичного психолога з вчителями, батьками і дітьми, якими були охоплені сім'ї всіх типів сімейного неблагополуччя. При цьому також виявлено, що для конфліктних та зовні благополучних сімей більш ефективними були масові форми роботи, а для неповних сімей та сімей з низьким морально-культурним рівнем - індивідуальні.

У процесі дослідно-експериментальної роботи підтверджена ефективність застосування теоретично-обґрунтованої і розробленої нами особистісно-зорієнтованої моделі змісту, форм і методів діяльності практичного психолога та вчителя початкових класів з гармонізації відносин у неблагополучних сім'ях. Вивчення проблеми сімейного неблагополуччя - процес багатоплано-

вий, що вимагає нових, додаткових досліджень. Теоретичне і експериментальне вивчення цієї проблеми має вестись в плані вимог нової Концепції національного виховання в Україні, потребує постійної уваги, пошуку, плідної праці.

Література:

1. Бех І.Д. Особистість народжується у сім'ї // Початкова школа. - 1994. - № 2. - С. 8-10.
2. Зайцева З.Г. Неблагополучна сім'я та її вплив на формування особистості дитини // Соціальна підтримка молоді сім'ї. - Вип. К., 1999.- 141с.
3. Якутов В.Д. Взаимоотношения в семье как фактор формирования личности ребенка // Психолого-педагогические проблемы семейного воспитания: Тезисы докладов и выступлений. - 4 ч.— Могилев, 2005. - С. 177-179.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТУ «НАМАЛЮЙ ЛЮДИНУ» В ПСИХОДІАГНОСТИЦІ

Мілішук С. О.

*викладач психологи кафедри психолого-педагогічних дисциплін
Луцького педагогічного коледжу
м. Луцьк, Україна*

У статті на основі теоретичного аналізу здійснено огляд окремих практичних аспектів використання тесту «Малюнок людини» в психодіагностиці.

Проблема діагностики інтелекту є однією з найважливіших в дитячій психології та педагогії. У вітчизняній психології тестові методики визнаються прийнятним методом діагностики розумового розвитку. Визначений за допомогою цього методу коефіцієнт інтелекту не визнається головною мірою розумового розвитку (на відміну від світової практики) однак, може використовуватись у якості одного з психодіагностичних показників.

Поряд з кількісними методами оцінки інтелекту в психодіагностичній практиці широко використовуються малюнкові тести, зокрема тест «Намалюй людину».

Ф. Гудінаф в своїй роботі «Вимірювання інтелекту з допомогою малюнка» (1926) вперше в історії психодіагностики практично обґрунтувала гіпотезу про те, що виконання дитиною малюнка відображає ступінь оволодіння нею ключовими поняттями, що свідчить про рівень розвитку інтелекту. Дослідниця розглядає малюнок як виражене в графічній формі поняття (уявлення) дитини про предмет. В основі такого підходу лежить твердження про те, що в малюнку знайомого предмета виявляються ті відмінні, істотні ознаки, які дитина бачить в ньому, як в представнику відповідного класу предметів. Ускладнення виконаних дитиною зображень, що спостерігається по мірі її дорослішання, розширюється в якості показника розвитку понятійного мислення .

Гіпотеза, що лежить в основі тесту, не спирається на якісь строгі теоретичні побудови. Вона виражає залежність між особливостями дитячого малюнка і загальним розумовим розвитком дитини, що спостерігається емпірично.

Тест «Малюнок людини», створений Ф. Гудінаф, відрізнявся від всіх існуючих до того часу тестів інтелекту. В його основі лежала проста процедура - пропонувалося намалювати людини. Вчена співвіднесла еволюцію людської фігури в малюнку з дорослішанням, розумовим віком та запропонувала першу шкалу для оцінки зображення людини для визначення рівня інтелектуальної зрілості. Оцінка інтелекту здійснювалася шляхом надавання балів за наявність у зображенні людини таких елементів, як окремі частини тіла, одягу, пропорції та перспективу. Так, наприклад, у віці шести років дитина здатна намалювати людину, яку можна ідентифікувати. Здійснюючи оцінку, малюнок людини необхідно було співвідносити на відповідність певним етапам розвитку дитини [4, с 27]. Тест дозволяв досить точно оцінити рівень розумового розвитку незалежно від рівня засвоєних знань та вмінь, а також навичок малювання [3, с 15].

Вперше стандартизація тесту була здійснена в 1926 році. Сандберг в 1959 році здійснив спробу визначити, які тести (серед 62 запропонованих) частіше використовувались в клінічній роботі. Джерелом інформації слугували психологічні служби та служби психічного здоров'я в США. Як з'ясувалося, практики найчастіше використовували Тест Роршаха, а тест «Намалюй людину» був другим по частоті використання. В порівнянні з попередніми дослідженнями, проведеними в 1935 і 1946 рр., зросла частота використання проєктивних технік взагалі і особливо тесту «Намалюй людину» [1, с 41]. За даними А. Анастасі на даний час в світовій психодіагностичній практиці тест «Намалюй людину» залишається другим по частоті використання після відомого методу чорнильних плям Г. Роршаха [3, с 36].

Тест отримав широке поширення США, бо він дуже подобався дітям, був економічний та зручний в проведенні, відрізнявся стабільністю результатів та високою ступінню кореляції зі стандартними IQ-тестами [1, с 57].

З метою оновлення тестових норм учень Ф. Гудінаф Д. Харріс провів нову стандартизацію методу, результати якої опублікував в 1963. З цього часу тест «Намалюй людину» відомий як тест Гудінаф-Харріса. Автор розробив нову версію тесту, метою якого було дослідження концептуальної зрілості. Д. Харріс додав рекомендацію «Намалюй жінку» та «Намалюй себе», доопрацював шкалу, доповнивши її розширеною та більш досконалою системою оцінки та встановив окремі норми для хлопчиків та дівчаток. В Малюнковому тесті Гудінаф- Харріса нараховувалось 73 пункти. Бали нараховувались за наявність у малюнку таких елементів, як окремі частини тіла, деталі одягу, пропорції, перспектива нараховувались бали [1, с 57].

Результати дослідження дали змогу Д. Харрісу виділити три стадії розвитку малюнка. Перша стадія - концентрація на задоволенні від малювання знаків. Друга - наслідування та копіювання, що характеризується зображенням великої кількості деталей фігури людини. І остання стадія - ученої фази - використання графічних процедур на принципах проектування та гармоні. На цьому